

DOI: <https://doi.org/10.31648/apr.5617>

Дата падачы артыкула: 18 снежня 2019 г.
Дата зацвярджэння артыкула: 4 чэрвня 2020 г.

ДА ПЫТВННЯ ТВОРЧАГА ФЕНОМЕНУ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Польшчы

Anna Sakowicz

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5685-6076>

e-mail: a.sakowicz@uwb.edu.pl

Анотацыя: Артыкул прысвечаны аналізу феномену Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа» ў Польшчы. Арганізацыя ўзнікла ў 1958 годзе на хвалі адраджэнскіх працэсаў. Творчасць беларускіх пісьменнікаў, грамадзян Польшчы, у якой знайшлі адлюстраванне тэмы беларускай і польскай рэчаіснасці, культуры і гісторыі, выклікае складанасці ў аналізе для польскіх і беларускіх літаратуразнаўцаў. У артыкуле звяртаецца ўвага на тое, што даследчыцкая перспектыва адыгрывае важную ролю пры класіфікацыі творчасці «белавежцаў». Падкрэсліваецца, што натуральнымі з'яўляюцца разыходжанні паміж польскім і беларускім разуменнем характару творчасці членаў БЛА «Белавежа», аднак наробак аўтахтонаў Беласточчыны не можа быць вычарпаны супастаўленнем толькі з адной нацыянальнай літаратурай і ўпісвацца ў літаратуру Крэсаў ці рэгіянальную. Гэтэрагенічны і памежны «белавежскі» плён узрастае з беларускіх каранёў і ў значнай ступені належыць беларускаму кантэксту і спадчыне, з'яўляецца заканамерным этапам развіцця беларускай літаратуры ўвогуле.

Ключавыя словы: беларуская літаратура Польшчы, Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», малая айчына, памежжа, літаратура як памяць

Submitted on 18 December, 2019

Accepted on 04 June, 2020

CREATIVE PHENOMENON OF POLISH BELARUSIAN LITERATURE

Anna Sakowicz

University of Białystok, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5685-6076>

e-mail: a.sakowicz@uwb.edu.pl

Abstract: This article analyses the phenomenon of the Belarusian Literature Association “Belavezha” in Poland. The organisation was founded in 1958 on the wave of Belarusian revival processes in the Białystok region. The works of Belarusian writers, Polish citizens, in which the themes of Belarusian and Polish reality, culture and history are reflected, make analyses difficult for Polish and Belarusian literary scholars. The research perspective is an important factor in the classification of the works of “Białowieża people”, which is included in the Kresy (regional or borderland) literature. The article notes that the research perspective is an important factor in the classification of the work of “Białowieża people”. It is emphasized that discrepancies between the Polish and Belarusian understanding of the nature of the work of BLA “Belavezha” members are natural, although the works of the inhabitants of the Białystok region cannot be depleted by comparison with only one national literature and inscribed in the literature of the Borderlands or the region. Heterogeneous and borderland “Białowieża” literature originates from Belarusian roots and to a large extent belongs to the Belarusian context and heritage, and is generally a natural phase in the development of Belarusian literature.

Keywords: Belarusian literature in Poland, the literary association “Białowieża”, small homeland, borderland, literature as a memory

Вальдэмар Смашч на пачатку 1990 года ва ўступным слове да кнігі *Zbliżenia. Portrety białostockich pisarzy* адзначыў, што ў Беластоку няма моцнага польскага літаратурнага асяроддзя, якое трывала засведчыла б сваю прысутнасць у рэгіёне і дзяржаве. У сваю чаргу прызнаны польскі літаратурны крытык выказваў захапленне творчым плёнам беларускамоўных мастакоў слова:

Tworzą tu także pisarze białoruskojęzyczni, wydawani zarówno w kraju i za granicą. Sokrat Janowicz cieszy się uznaniem zarówno w Polsce, jak i na Wschodzie

i Zachodzie (ma w swoim dorobku książki wydane w Mińsku i Londynie). Wszystkie te znaczące sukcesy pisarzy białostockich stanowią same w sobie **literacki fenomen** (выдзелена – А.С.), gdyż niesłuchanie rzadko zdarzają się owe «samorodki», które niczym bryłki złotego kruszcu tkwią w piaskach pustyni. Zazwyczaj bywa tak, że bogate tradycje i lata aktywności artystycznej całego środowiska procentują wybitnym twórcą, który z kolei je dowartościowuje. (...) **I czego można zazdrościć temu środowisku, to właśnie ciągłości tradycji** (выдзелена – А.С.). Wszystkie ich inicjatywy są żywe do dziś. (...) Kilku z członków grupy literackiej («Białowieża» – А.С.) należy dzisiaj do uznanych pisarzy, młodzi mają więc do kogo dołączać, kontynuować czy toczyć spory. Mniejszość ze swojej natury niejako jest bardziej interesująca, wzrasta więc zainteresowanie «naszymi Białorusinami», a żywiołowa działalność Sokrata Janowicza, postaci niesłuchanie kontrowersyjnej, sprawiła, że o kulturze i literaturze białoruskiej tworzonej na Białostocczyźnie głośno jest zarówno w kraju, jak i poza granicami [Smaszcz 1990, 5–6, 12–13].

Такім чынам, В. Смашч падкрэсліваў, што літаратурная Беласточчына першых дзесяцігоддзяў другой паловы ХХ стагоддзя асацыіруецца найперш з творчасцю Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа», члены якога працягваюць багатыя традыцыі сваіх продкаў на роднай зямлі, дзе ў мінулым беларускае слова дамінавала, а сёння з'яўляецца мовай меншасці.

Прысутнасць беларусаў на Падляшшы [*Historia województwa podlaskiego*, online] з'яўляецца прадметам увагі пісьменнікаў, гісторыкаў, сацыёлагаў [*Nasze tysiąc...* 2000; Janowicz 2001; 2002; Яновіч 2002; 2003; Łatyszonek 2003; 2006]. У 2016 годзе пабачыла свет грунтоўная манаграфія вядомых гісторыкаў *Historia Białorusinów Podlasia* [*Historia Białorusinów...* 2016]. Аўтары кнігі, абапіраючыся на гістарычныя дакументы, паслядоўна паказваюць багатую мінуўшчыну беларусаў Падляшша, іх аўтахтоннасць, пачынаючы ад часу, калі яшчэ не існавалі сучасныя вызначэнні ні нацыі, ні земляў. У коле асэнсавання даследчыкаў знаходзяцца такія старажытныя гарады як Бельск Падляшскі, Супрасль, Заблудаў, Гарадок, Драгічын, Мельнік, Крынкі, якія займаюць значнае месца ў багатай культурна-асветніцкай і духоўнай гісторыі беларусаў як Беласточчыны, так і Беларусі. Хочацца, прынамсі, тут узгадаць, што ў заснаваным на пачатку ХVІ стагоддзя Супрасльскім манастыры, важным для беларускай спадчыны духоўным, культуратворчым асяродку, дзейнічала славуная манастырская бібліятэка, адна з найбагацейшых у Вялікім Княстве Літоўскім. На працягу 1568–1570 гадоў у Заблудаве, які належыў Грыгорыю Хадкевічу, сыну Аляксандра, дзейнічала славянская друкарня, заснаваная Іванам Фёдаравым і Пятром Мсціслаўцам.

Пачатак ХХ стагоддзя ў гісторыі беларускай літаратуры вызначаецца нацыянальна-патрыятычным уздымам, на хвалі якога ўзнікла ў Вільні

беларуская газета «Наша Ніва» (1906–1915)¹. Адраджэнскія працэсы ахапілі і Беласточчыну. У «Нашай Ніве» друкаваўся М. Арол (Сцяпан Пятэльскі), вершы якога ўхваліў сам Максім Багдановіч. Газета мела сваіх карэспандэнтаў у Беластоку і шэрагу паведаў тады Гродзенскай губерні. Сапраўды, адраджэнскі «нашаніўскі» рух ахопліваў і тэрыторыю сучаснай Беласточчыны [Тварановіч 2019, 70]. Невыпадкова Уладзімір Калеснік, звярнуў увагу на тое, што адносінамі паміж сябрамі, некаторымі эстэтычнымі прыярытэтамі «нашаніўскае» і «белавежскае» асяроддзе блізкія паміж сабой [Колеснік 1994, 37]. На перазовы беларускіх пісьменнікаў Польшчы з пафасам «Нашай Нівы» і беларускіх паэтаў часоў «адлігі» звярталі ўвагі і іншыя даследчыкі [Рублеўская 1998, 36; Сінькова 2018, 28].

На Беласточчыне беларускае мастацкае слова прысутнічала і ў ваенны час, аб чым сведчыць існаванне беларускай газеты «Новая Дарога» (1942–1944), рэдактарам якой быў паэт Хведар Ільяшэвіч, які, дарэчы, закончыў віленскую гімназію і Універсітэт імя Стэфана Баторыя. На старонках газеты публікаваліся як звесткі адносна культурнага жыцця Беласточчыны, так і Беларусі, а таксама літаратурныя творы. Тут варта спаслацца на ўспаміны выдатнага беларускага эміграцыйнага пісьменніка, у свой час намінаванага на Нобелеўскую прэмію, Майсея Сяднёва, які амаль год правёў на Беласточчыне і працаваў ў «Новай Дарозе»: «(...) у Беласточчыне я адчуў жывую Беларусь (...). Прыехаўшы з русіфікаванай Усходняй Беларусі, я пачуў у Беласточчыне сапраўдную беларускую мову» [Сяднёў 1994, 282].

Сярэдзіна 50-ых гадоў XX стагоддзя на Беласточчыне вызначаецца аднаўленнем беларускай традыцыі. Палітычная адліга стварыла новыя магчымасці, якія беларусы поўнасю выкарысталі. Першым крокам у актывізацыі беларускай супольнасці было ўзнікненне ў лютым 1956 года Беларускага грамадска-культурнага таварыства (БГКТ), прэсавым органам якога стаў беларускамоўны тыднёвік «Ніва» (1956). Арганізацыя газеты была даручана Георгію Валкавыцкаму (1923–2013), выпускніку Літаратурнага інстытуту імя Максіма Горкага ў Маскве. У нататках рэдактара *Віры* ён падзяліўся сваімі пошукамі назвы газеты:

¹ Віленская беларуская перыёдыка ўвогуле вельмі багатая. Тут выдаваўся шэраг беларускіх газет і часопісаў: «Беларускі Звон», «Беларуская хата», «Беларуская Доля», «Калоссе», «Шлях Моладзі», «Родныя Гоні», «Нёман», «Маланка», «Крыгалом» і інш. У міжваенны перыяд працавала беларуская гімназія. Вільня адыграла вялікую ролю ў беларускім нацыянальным жыцці, таму яе і называюць беларускім Сіёнам ці крывіцкай Меккай.

(...) нам неаб'якавы асацыяцыі, якія выкліча ў людзей наш тыднёвік. Вельмі хацеў уплесці гістарычнае карэнне. (...) Хоць і асноўную чытацкую базу размясціў у беластоцкай вёсцы, не завужваў тыднёвіку гарызонт вясковымі рамкамі. Гэта наша адзіная газета на беларускай мове. Ужо амаль адчуваў дотык працягнутай з гісторыі рукі, таксама «адзінай» віленскай «Нашай нівы». Шмат чаго ў нас знойдзеца супольнага – вынік той жа «адзінасці» [Валкавыцкі 1991, 13].

Арыентацыя Г. Валкавыцкага на віленскую «Нашу Ніву» аказалася арганічнай і цалкам апраўданай.

Натуральна, што чарговым крокам у актывізацыі беларускай свядомасці стала заснаванне 8 чэрвеня 1958 года Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа»². Думаецца, Галіна Тычко мела падставы назваць узнікненне арганізацыі гістарычнай падзеяй «агульнанацыянальнай значнасці» [Тычка 2015, 10]. У тым, што гэта падзея адбылася, галоўная заслуга Г. Валкавыцкага, які здолеў сабраць вакол штотыднёвіка беларускі літаратурны патэнцыял. Зразумела, што першым старшынёй літаратурнай арганізацыі абраны быў заснавальнік і галоўны рэдактар «Нівы». У 1959–1980 гадах гэтую функцыю выпאўняў паэт Алесь Барскі (Аляксандр Баршчэўскі народжаны 1930), аўтар першай індывідуальнай паэтычнай кніжкі белавежцаў «Белавежскія матывы» (Беласток 1962).

Несумненна, «Ніва» адыграла ролю своеасаблівага трампліна для беларускіх мастакоў слова Беластоцчыны. Літаратурныя дэбюты на яе старонках перарасталі ў «пажыццёвую творчасць і сувязь» [Тварановіч 2019, 74] з «Белавежай». Па штомесячных Літаратурных старонках «Нівы» можна прааналізаваць, як развівалася творчасць «белавежцаў» [Тварановіч 2014, 10–220]. Друкавалі яны свае творы рэгулярна і ў «Беларускім календары», які пачаў выходзіць з 1957 года.

Такім чынам, БЛА «Белавежа» існуе ўжо звыш шасцідзiesiąці гадоў і з'яўляецца **найстарэйшай тутэйшай, падляшскай літаратурнай арганізацыяй**, якая гуртуе вакол сябе творцаў ужо чацвёртага пакалення. Да сённяшняга дня пад грыфам *Бібліятэка БЛА «Белавежа»* выйшла звыш двухсот шасцідзiesiąці кніг «белавежцаў»: паэзія, проза, літаратуразнаўства, а ад 1998 года выходзіць літаратурна-мастацкі і беларусазнаўчы часопіс «Тэрмапілы». Трываласць «Белавежы» сведчыць аб вернасці роднай мове і глыбокім беларускім культурным грунце, на якім яна ўзрасла. Варта згадаць,

² Арганізацыя пасля аб'яднання з мастакамі ў 1962 годзе атрымала метафарычную назву «Белавежа».

што ўвогуле першым на пасляваеннай Беласточчыне паэтычным зборнікам была выдадзеная ў 1959 годзе кніга 17 беларускіх аўтараў *Рунь*³.

Адзін з першых «Белавежцаў», які ад самага пачатку існавання літаратурнай арганізацыі знаходзіцца ў яе эпіцэнтры, даследчык, а ад 1989 года яе старшыня, Ян Чыквін, невыпадкова адзначыў, што:

Пісьменнікі «Белавежы», сапраўды, шчыльна запоўнілі сваю этнічную прастору культурна-эстэтычным зместам. З поўным правам можна сказаць, што другая палова XX стагоддзя належыць у беластоцкім краі найперш «белавежцам» [Чыквін 2007, 317].

У сваю чаргу, Сакрат Яновіч звяртае ўвагу, што на Беласточчыне пасля «Белавежы» «яшчэ доўга нічога не было» [Яновіч 1978, 8]. З перспектывы шасцідзсяцігоддзя існавання літаратурнай арганізацыі можна з поўным правам сцвердзіць, што «Белавежа» надалей: «застаецца адным з найважнейшых сведчанняў грамадска-сацыяльнага і нацыянальна-культурнага жыцця на Беласточчыне» [Тварановіч 2019, 75].

Невыпадкова, што творцы з першай хвалі пісьменнікаў «Белавежы» – С. Яновіч і Я. Чыквін – стаялі ля вытокаў польскага літаратурнага руху ў Беластоку. З 1970 года, з’яўляючыся членамі Саюза Польскіх Пісьменнікаў, яны заангажаваліся ва ўзнікненне ў 1976 годзе беластоцкага Пісьменніцкага Клубу Саюза Польскіх Пісьменнікаў, пры Адзеле СПП у Ольштыне. Такім чынам, «белавежцы» запачаткавалі літаратурнае асяроддзе на Беласточчыне, якое называецца некаторымі даследчыкамі «падляшскай літаратурай»⁴ [Sawicka-Mierzyńska 2018, 355–357].

Суіснаванне на невялікай прасторы некалькіх нацыянальных традыцый знайшло выяўленне ў розных вызначэннях Беласточчыны: «крэсы ўсходнія», «памежжа», «рэгіён», «трансгранічнасць». Такая тэрміналагічная шматстайнасць тлумачыцца рознымі пунктамі бачання і перспектывамі даследчыкаў, сфарміраванымі ў розных часава-палітычных абставінах. Найбольш эмацыянальныя дыскусіі выклікае дамінуючы доўгі час

³ Водгукі на выданне альманаха з’явіліся між іншым у польскай газеце «Беластоцкая газета» (10 мая), якая назвала «*Рунь*» *беларускім падарункам у агульнадзяржаўную скарбніцу культуры* [Валкавыцкі 1991, 53], у беларускай: «Літаратура і мастацтва» (13 мая), і ў маскоўскай: «Літаратурнай газете» (18 чэрвеня).

⁴ Катажына Савіцкая-Межынская, услед за Яцкам Лышчынай, які ўввёў тэрмін «слёнская літаратура» (маецца на ўвазе творчасць усіх рознамоўных пісьменнікаў Слёнску), вызначае мастацкае слова паўночна-ўсходняга рэгіёну Польшчы, як «падляшскую літаратуру», якая ўлічвае ўсіх пісьменнікаў – жыхароў Падляшша – незалежна ад таго на якой мове яны выказваюцца.

у польскім дыскурсе міф «крэсаў» [Вуйніцкі 2014], звязаны з усходнімі землямі II Рэчпаспалітай, якія пасля 1945 года аказаліся па-за межамі Польшчы. Сэнсы паняцця былі перанесены на сучасную ўсходнюю прымежную тэрыторыю. С. Яновіч, не пагаджаючыся з такім ужываннем слова «крэсы», канстатуе: «To tak jakby Rosjanie pisali o Kresach Zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego lub po prostu o zachodniej Rosji, zamiast o Polsce» [Janowicz 2002, 145].

У сваю чаргу рэгіяналізм⁵, а дакладаней «новы рэгіяналізм», дзеля адрознення міжваеннага і пасляваеннага, узнікшы пад канец 80-ых гадоў XX стагоддзя, мае на ўвазе канкрэтную тэрыторыю, яе гісторыю і культуру. Яго галоўнай адзнакай з'яўляецца паказ суадносін паміж дзяржаўным цэнтрам (палітычным, культурным, ідэйным) – і правінцыяй, не толькі ў сэнсе геаграфічнай прасторы. Ды ўпісанне беларускіх творцаў Польшчы ў рэгіянальную плынь, што мае месца, напрыклад, у артыкуле Wojciecha Olbrysa [Olbrys 1983, 42–43], і манаграфіі Katarzyny Sawickiej-Mierzyńskiej [Sawicka-Mierzyńska 2018]) не перадае сутнасць з'явы. Аналіз творчасці мастацкага слова «белавежцаў» не можа быць вычарпаны супастаўленнем толькі з польскай літаратурай, хоць, зразумела, маюць рацыю даследчыкі, звяртаючы ўвагу і на польскія ўплывы на «белавежскі» плён. Аднак, безумоўна, беларуская літаратура Польшчы ўзрастае з беларускіх каранёў і ў значнай ступені належыць беларускаму кантэксту, з'яўляючыся: «заканаммерным этапам развіцця беларускай літаратуры ўвогуле» [Раманчук 2000, 10]. Відавочна, што рэгіянальнай літаратурай, напрыклад, з'яўляюцца творы кашубаў [Kalinowski 2012, 115], якія ўяўляюць сабой невялікую, лакальную супольнасць людзей. У сваю чаргу беларусы Беласточчыны – грамадзяне Польшчы, але і прадстаўнікі вялікай нацыі.

Катэгорыя «трансгранічнасці» таксама не цалкам адпавядае становішчу «белавежцаў». Бясспрэчна, што яны маюць патэнцыял «надрэгіянальнага» ўзроўню, пішуць на розных мовах, іх творы перакладаюцца і на Захадзе. Аднак, калі ўлічыць усе паказчыкі, якія вызначаюць рамы трансгранічнасці [*Transgraniczność w perspektywie socjologicznej...* 2014; *Region a tożsamości transgraniczne...* 2016; *Sokrat Janowicz...* 2014]⁶, стане відавочным, што беларускія пісьменнікі Польшчы ў іх не ўпісваюцца. Несумненна, нельга

⁵ Напрамак быў асабліва папулярны ў Польшчы ў міжваеннае дваццацігоддзе XX стагоддзя. Яго заснавальнік – Стэфан Жэромскі, даў пачатак літаратурнаму рэгіяналізму келецка-сандамерскай зямлі, а пазней паморскай прасторы (*Wiatr, Międzymorze*). У рамках рэгіяналізму ўпісваецца культ радзімы, асабліва ярка праяўлены ў творчасці рамантыкаў. Аднак у пасляваенны час наступіў заняпад руху.

⁶ З паказчыкаў трансгранічнасці галоўнымі з'яўляюцца: ідэнтыфікацыя з двума дзяржавамі, трансгранічная тоеснасць, дэтэрыторыялізацыя, пражыванне ў дыяспары,

сказаць, што беларуская меншасць жыве ў дыяспары⁷ або што беларусаў характарызуе пачуццё адчужэння, бо якраз «белавежцы» сцвярджаюць, што жывуць у сябе, на сваёй уласнай айчыне.

Сутнасць сітуацыі беларусаў Беласточчыны, на нашу думку, вельмі трапна перадае паняцце «памежжа»⁸, сфармуляванае Нінай Баршчэўскай і Мікалаем Цімашуком, якое, урэшце, па сутнасці сваёй, не з'яўляецца першым, а ў чарговы раз актуалізуе падыход [Zajas 2002; Dąbrowska-Partyka 2004; Vujnicki 2014]⁹:

Pogranicze – teren znajdujący się **między dwoma lub kilkoma centrami** (podkr. A.S.) – jest ściśle związane z pojęciem tożsamości. Powstaje, gdy granice tych centrów nakładają się na siebie i tworzą obszar. Wówczas mieszkańiec pogranicza może należeć do każdego z owych centrów. Pogranicze jest obszarem specyficznym, bardzo różnorodnym, bez określonych ram. Teren ten jest znacznie bogatszy od obszaru jednolitego. Istotny wpływ ma tu między innymi istniejąca wielojęzyczność czy wielokulturowość. Mieszkańcy pogranicza uczą się odbioru innej, jednak już nie obcej kultury, zachowań czy zwyczajów [Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia 2016, 21].

Якраз беларусы Польшчы апынуліся паміж двума цэнтрамі – польскім, як грамадзяне Польшчы, і беларускім, як нашчадкі беларускай духоўна-культурнай спадчыны, што не магло не знайсці адбітку ў іх творчасці, на што звярнула ўвагу і Бэата Сівэк у кнізе *Ojczyzna duża i mała*:

Literatura Białowieżan jest literaturą pogranicza. Poddając ją szczegółowej analizie, bez trudu dostrzegamy, że nie możemy jej całkowicie zakwalifikować ani do literatury białoruskiej, ani też do polskiej, a pisanej w języku białoruskim. Stanowi ona jak gdyby wartość odrębną, pośrednią, niosącą się w sobie [Siwek 2004, 210].

Зразумела, адрознасць выяўляецца найперш у мастацка-эстэтычным патэнцыяле, але і ў плане народнага спадчыннага зместу – памяці аб мінуўшчыне Беласточчыны. Эльжбета Каноньчук у сваёй кнізе *Literatura i pamięć na pograniczu kultur* называе літаратуру стыку культур рэзервуарам

номадызм, пачуццё адчужэння, атопія, перасяканне межаў, рознага характару, нават метафарычных.

⁷ Беларусы Падляшша, у адрозненне ад пісьменнікаў-мігрантаў, жывуць на зямлі сваіх беларускіх продкаў, з'яўляюцца «аўтахтонам».

⁸ З лінгвістычнага пункту бачання слова «памежжа» звязана са структурай размяшчэння мясцовасцей на карце краіны, як рэгіёну пры дзяржаўнай мяжы, па двух баках яе, прасторы падзеленай і аддзяляючай.

⁹ Пад канец 80-ых гадоў ХХ стагоддзя папулярнасць тэмы «памежжа», метафарызацыя яе значэнняў, спрычынілася да фарміравання рознымі даследчыкамі розных тэрмінаў гэтага паняцця.

ведаў, зборам у якім захавана калектыўная памяць вопыту жыцця на культурным памежжы, значыць, у такой грамадскай прасторы, дзе чалавек асабліва падвяргаецца пагрозе страты працягласці існавання сваёй гістарычнай спадчыны, таму і мацней адчувае неабходнасць і патрэбу пацвярджэння сваёй тоеснасці [Konończuk 2000, 36].

З-за частай змены памежных слупоў Беласточчына названа Эльжбетай Дамбровіч «зямлёй пераходаў», якая: «wskazuje na jej podległość zmieniającym się ośrodkiem władzy, (...)» [Dąbrowicz 2012, 51] і адбіваецца на лёсе і светапоглядзе тутэйшых аўтахтонаў. Нетрываласць дзяржаўнай прыналежнасці падляшскай прасторы спрычынілася да культурнага разнароддзя насельніцтва, бо разам з новай уладай мянялася адміністрацыйная мова, якая прасякалася лакальнай. Творчасць «белавежцаў», як арганічная частка грамадска-сацыяльнага і нацыянальна-культурнага жыцця беларусаў, аддзеленых ад свайго этнасу, на думку Базыля Белаказовіча, арганічна ўпісваецца ў плынь літаратуры «польска-ўсходнеславянскага культурнага памежжа»: «nadając jej świeży powiew i otwierając przed nią nowe perspektywy» [Białokozowicz 2004, 41]. Даследчык звяртае ўвагу на тое, што сужыццё некалькіх нацыяў на адной прасторы выклікае шырокі дыяпазон праблемаў:

Fenomen pogranicza, styków i tzw. kresów w swoim rozwoju dziejowym może przybrać różnorodne kształty i układy etnograficzne i narodowe, religijne i kulturowe, intelektualne i moralne, społeczne i polityczne warunkujące i określające wzajemne filiacje i powinowactwa, animozje i urazy, zderzenia i odpychania, tolerancję i wyrozumiałość, zbliżenia i porozumienia [Białokozowicz 1998, 23].

Гэтыя асаблівасці знаходзяць яскравае ўвасабленне ў беларускамоўнай літаратуры Польшчы.

Натуральна, што існуюць разыходжанні паміж польскім і беларускім ўспрыняццем характару творчасці членаў БЛА ў Польшчы «Белавежа». Так, высока ацэньваючы зварот Тэрэзы Занеўскай да беларускай тэмы, трэба адзначыць, што польская даследчыца ў кнігах: *Podróż daremna. Szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce* [Zaniewska 1992] і *Strażnicy pamięci* [Zaniewska 1997], найперш імкнулася знайсці кропкі судакранання паміж творчасцю «белавежцаў» і заходнееўрапейскіх пісьменнікаў, напрамую далучыць набыткі беларусаў Польшчы да сусветнага мастацтва і філасофіі, пры тым часам не ўлічваючы важкасці для іх роднага, слаба закранаючы нацыянальны аспект.

Генрык Берэза [Bereza 1972], у сваю чаргу, на пачатку 70-ых гадоў мінулага стагоддзя ўпісаў творчасць С. Яновіча ў вясковую плынь, з чым

не пагадзіўся сам пісьменнік [Janowicz 1984, 243]¹⁰. Даследчык зыходзіў з факту, што ў творчасці беларусаў Польшчы выяўляецца сялянская сацыяльнасць, як вынік паходжання большасці пісьменнікаў, не ўлічваючы, што іх творы заглыблены ў беларускую спадчыну і апелююць найперш да яе.

Падрыхтоўка да святкавання саракагадовага юбілею «Белавежы» паслужыла С. Яновічу нагодай паразважаць з Я. Чыквіным, між іншым, аб месцы арганізацыі ў тадышнім літаратурным працэсе. Пісьменнік адзначаў, што яму прамінулыя гады: «(...) уяўляюцца цяпер не толькі як узнікненне новага фрагмента нацыянальнай літаратуры – скажам: польскай беларускай у адрозненне ад савецкай беларускай – але і як узнікненне новай літаратуры ў Еўропе» [Чыквін 2005, 232–233]. Старшыня пагадзіўся, што «белавежцы» ў навуковым свеце на еўрапейскім узроўні натаваныя [*Dzieje literatur...* 1989], аднак «толькі як невялікі фрагмент адной беларускамоўнай літаратуры. І гэтакі падыход і правільны гістарычна, і абгрунтаваны навукова. Немагчыма ўявіць сабе існаванне дзвюх беларускіх літаратур, (...)» [Чыквін 2005, 233]. На пытанне С. Яновіча, ці можна лічыць Польшчу краінай дзвюх літаратур, Я. Чыквін адказаў, што толькі пра Беласточчыну можна гаварыць, як пра рэгіён дзвюх літаратур: польскай і беларускай, так як яны сапраўды тут плённа суіснуюць.

Беларускія літаратуразнаўцы гавораць аб непадзельнасці беларускай творчасці: «яна беларуская, дзе б ні ствараліся тэксты» [Сідарэвіч 2003, 27], нават у далёкім замежжы, бо прыналежыць да агульнага літаратурнага працэсу, бо выяўляе беларускі нацыянальны лёс [Сінькова 2010, 8]. Ігар Жук зазначаў, што памежны слуп не мае ўласціваасці фарміраваць ні самастойнай культуры, ні субкультуры, таму больш правамерна гаварыць не пра феномен памежнай культуры, а пра: «асабліваасці функцыянавання беларускай культуры ва ўмовах памежных слупоў» [Жук 2001, 112]. Думку аб ролі «Белавежы» ў агульным творчым працэсе беларускай літаратуры падзяляе Аксана Данільчык: «Творчасць беларусаў Беласточчыны ёсць неад’емнай часткай сучаснай беларускай літаратуры, само яе існаванне спрыяе стварэнню шматпаляярнасці і дэцэнтралізацыі літаратурнага працэсу, неабходных для паўнаватаснага развіцця нашай літаратуры» [Данільчык 2018, 127].

У той жа час беларускія даследчыкі звяртаюць увагу на адрозненні, якія маюць месца паміж «польскай беларускай» і «савецкай беларускай»

¹⁰ «I na litość boską: wybaw mnie z tej szufladki nurtu chłopskiego. Chodzi przecież o tę literaturę białoruską, która powstaje w Polsce i która, być to bardzo może, odegra niepoślednią rolę w dalszym kształtowaniu się literatury białoruskiej w ogóle (...)».

літаратурамі [Конан 1997, 195; Рублеўская 1998, 36; Жук 2001]. Прычынаю адрознення найперш з'яўляецца тое, што на Беласточчыне «працэс ўсвядомленага далучэння да вопыту сусветнай літаратуры, да пошукаў усёй тагачаснай паэзіі ішоў значна больш інтэнсіўнымі і натуральнымі шляхамі, чым у многіх калег з савецкага боку мяжы» [Раманчук 2000, 39]. Невыпадкова Уладзімір Конан адзначыў: «Нашы калегі з Беласточчыны, відаць, бліжэй да сучасных нормаў еўрапейскай літаратурнай эстэтыкі, паводле якіх, паэзія – для паэзіі, а палітыка – для палітыкаў» [Конан 1997, 195].

У Польшчы таксама дзейнічаў закон цензуры, а цензар пільнаваў і намякаў, якой «траекторыяй» літаратура павінна «ехаць». Зразумела, пэўныя творы па так называемай «савецкай мадэлі» ствараліся і беларусамі Беласточчыны, але даніна савецкай ідэалогіі ў іх усё ж вельмі сціпляя, маргінальная з'ява, бо не было на аўтараў такога палітычнага ціску, як на Беларусі, дзе пісьменнікі: «былі асуджаныя працаваць у рэчышчы савецкай літаратурнай школы з яе метадам сацыялістычнага рэалізму і жыць пад дыктатам сацыялістычнай сістэмы» [Тычко 2015, 41].

Беларускае слова «Белавежы» мае багатую традыцыю, якая ўзбагачае і польскую культуру і знаходзіцца ў агульным інтарэсе Польшчы і Беларусі: «(...) chociażby dlatego, że może ona spełniać rolę łącznika między tymi dwiema kulturami, w przeszłości tak mocno ze sobą związanymi» [Akiner 1982, 25].

Беларускія пісьменнікі Польшчы – асобы з выразна праяўленым нацыянальным вектарам. Значны ўплыў на мастацкае выяўленне якога, безумоўна, аказвае польская сацыяльна-палітычная рэчаіснасць і польскае прыгожае пісьменства. З поўным правам можна сцвердзіць, што мастацкі нарбак членаў «Белавежы» з'яўляецца плёнам гістарычна-культурнага вопыту беларуска-падляскага свету, якое і дазваляе гаварыць аб цікавым, непаўторным творчым феномене.

БІБЛІЯГРАФІЯ

- Валкавыцкі Георгій. 1991. *Віры. Нататкі рэдактара*. Беласток: Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа».
- Данільчук Аксана. 2018. *Традыцыі заходнебеларускай паэзіі і творчасць Надзеі Артымовіч*. «Białorutenistyka Białostocka» № 10: 127–140.
- Жук Ігар. 2001. «Мацерыковыя» і «фонавыя» фактары ў літаратурна-культурнай сітуацыі беларускага памежжя. У: *На шляху да праўды*. «Acta Albaruthenica» № 2. Мінск: Беларускі кнігазбор.
- Колеснік Володимир. 1994. *Близость дальнего*, «Нёман» № 11.

- Конан Уладзімір. 1997. *Быццё і час у лютэрку паэзіі (Наматкі пра творчасць Яна Чыквіна)*. У: Чыквін Ян. *Далёкія і блізкія*. Беласток: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie «Białowieża»: 185–196.
- Конан Уладзімір. 2000. *Белая вежа літаратуры*. У: *Беларускія пісьменнікі Польшчы Другая палова XX стагоддзя*. Укл. Чыквін Я., Прад. Конан У. Мінск: Беларускі кнігазбор: 3–10.
- Раманчук Анатоль. 2000. *Гарыць мая свяча. Творчая індывідуальнасць Яна Чыквіна*. Беласток: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie «Białowieża».
- Рублеўская Людміла. 1998. *Беларускі міф як вобраз нацыі ў беластоцкай паэзіі 80–90-х гадоў*. «Тэрмапілы» № 1: 35–44.
- Руць. 1959. Беласток: Беларускае Грамадска-Культурнае Таварыства.
- Сідарэвіч Анатоль. 2003. *Стагоддзе паэзіі. Слова рэдактара У: Скобла Міхась. Краса і сіла. Анталогія беларускай паэзіі XX стагоддзя*. Мінск: Лімарус.
- Сяднёў Майсей. 1994. *Масеева кніга*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- Сінькова Людміла. 2010. *З любоўю да Красы: беларусазнаўчыя даследаванні Яна Чыквіна*. У: *Literatury Wschodniosłowiańskie. Z najnowszych badań*. Red. Twaranowicz H. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku: 7–17.
- Сінькова Людміла. 2018. *Пафас творчасці «белавежцаў» у сітуацыі беларуска-польскага памежжа*. «Białorutenistyka Białostocka» № 10: 25–35.
- Тварановіч Галіна. 2005. *Пад небам Айчыны. Літаратурна-крытычныя артыкулы*. Беласток: Uniwersytet w Białymstoku.
- Тварановіч Галіна. 2012. *Пры брамах Радзімы. Літаратурнае аб'яднанне «Белавежа»: стануленне, праблемы, асобы*. Беласток: Uniwersytet w Białymstoku: 10–220.
- Тварановіч Галіна. 2019. *Грамадска-сацыяльны і нацыянальна-культурны феномен літаратурнага аб'яднання «Белавежа»*. «Acta Albaruthenica» № 19: 67–75.
- Тычка Галіна. 2015. *Нацыянальнае. Індывідуальнае. Агульначалавечае*. Беласток: Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа».
- Чыквін Ян. 2005. *Рабіць сваё (3 Янам Чыквіным гутарыць Сакрат Яновіч)*. У: Чыквін Ян. *Па прызначэнні і абавязку. Літаратурна-крытычныя артыкулы*. Беласток: Uniwersytet w Białymstoku: 231–236.
- Шырын Акінэр. 1982. *Сучасныя беларускія пісьменнікі ў Польшчы*. Беласток: Miejski Dom Kultury w Białymstoku.
- Яновіч Сакрат. 2002. *Не жаль пражытага*. Беласток: Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа».
- Яновіч Сакрат. 2003. *Пад знакамі Арла і Пагоні*. Крынікі: Villa Sokrates.
- Białokozowicz Bazyli. 1998. *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe*. „Termoplie” nr 1: 19–27.
- Białokozowicz Bazyli. 2004. *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe, styki i kresy jako problem badawczy*. W: *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe*. T. 1: *Literatura i kultura*. Red. Białokozowicz B. Olsztyn: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie: 24–47.
- Bereza Henryk. 1972. *Związki naturalne. Szkice literackie*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Bujnicki Tadeusz. 2014. *Na pograniczach, kresach i poza granicami*. Oprac. i red. Siedlecki M. i Zabielski Ł. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.
- Dąbrowicz Elżbieta. 2012. „*Ziemia przechodów*”. *Migracje i kultury lokalne w piśmiennictwie polskim XIX–XX w. Ekskurs*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Red. Mikołajczak M., Rybicka E. Kraków: Universitas: 51–63.
- Dąbrowska-Partyka Maria. 2004. *Literatura pogranicza. Pogranicza literatury*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Dzieje literatur europejskich*. 1989. Red. Floryan W. Warszawa: PWN.
- Historia Białorusinów Podlasia*. 2016. Chomik P., Głogowska H., Iwaniuk S., Łatyszonek O., Mironowicz E., Misiuk Z., Siemianczuk H. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne.
- Historia województwa podlaskiego*. (online) https://www.wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/region/historia/ (dostęp 2.12.2019).
- Janowicz Sokrat. 1984. *Proza autobiograficzna*. W: Trziszka Zygmunt. *Korzenie plebejusza*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Janowicz Sokrat. 2001. *Z Księgi Podlasia. Białoruska mniejszość narodowa w Polsce*. Łomża: „Stopka”.
- Janowicz Sokrat. 2002. *Zderzenie wielu światów, czyli Kresy białoruskie w latach 1939–1953*. W: *Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodniej Rzeczypospolitej*. Red. Jasiewicz K. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Kalinowski Daniel. 2012. *Kaszuby a badania postkolonialne*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Red. Mikołajczak M., Rybicka E. Kraków: Universitas: 115–134.
- Konończuk Elżbieta. 2000. *Literatura i pamięć na pograniczu kultur*. Białystok: Towarzystwo Literackie.
- Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia*. 2016. T I: *Opis socjolingwistyczny regionu na tle uwarunkowań historycznych*. Oprac. Barszczewska N. i Timoszek M. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Łatyszonek Oleg. 2006. *Od Rusinów Białych do Białorusinów. Źródła białoruskiej idei narodowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Łatyszonek Oleg, Mironowicz Eugeniusz. 2003. *Historia Białorusi od połowy XVIII do końca XX wieku*. Białystok: Związek Białoruski w RP.
- Nasze tysiąc lat. Z Sokratem Janowiczem rozmawia Jerzy Chmielewski*. 2000. Białystok: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich w Polsce.
- Ojczyść. Białoruskie ślady i znaki*. 2001. Wyb. i oprac. Traba R. Olsztyn: WK „Borussia”.
- Olbrys Wojciech. 1983. *Sokrat Janowicz – pisarz regionalny*. „Kontrasty” nr 8.
- Sawicka-Mierzyńska Katarzyna. 2018. *Poruszyć miejsce. Obraz Białegostoku w twórczości Sokrata Janowicza i Ignacego Karpowicza*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.
- Siwek Beata. 2014. *Ojczyzna duża i mała. Poeci białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża” wobec problematyki ojeźzowanej*. Lublin: KUL.
- Smaszcz Waldemar. 1990. *Białostockie środowisko literackie*. W: *Zbliżenia. Portrety białostockich pisarzy*. Red. Czykwin J., Legutko G., Siniakowicz W., Smaszcz W. Białystok: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego w Białymstoku: 5–17.
- Sokrat Janowicz. Pisarz transgraniczny. Studia. Wspomnienia. Materiały*. 2014. Red. Charytoniuk-Michej G., Sawicka-Mierzyńska K., Zawadzka D. Białystok: Trans Humana.
- Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*. 2014. Red. Zielińska M., Trzop B. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.
- Region a tożsamości transgraniczne. Literatura. Miejsca. Translokacje*. 2016. Red. i słowo wstępne Zawadzka D., Mikołajczak M., Sawicka-Mierzyńska K. Kraków: Universitas: 5–19.
- Zajas Krzysztof. 2002. *Widnokresy literatury*. W: *Na pograniczach literatury*. Red. Fazan J., Zajas K., Kraków: Universitas.
- Zaniewska Teresa. 1992. *Podróż daremna. Szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce*. Białystok: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie „Białowieża”.
- Zaniewska Teresa. 1997. *Strażnicy pamięci. Poezja białoruska w Polsce po roku 1956*. Białystok: Trans Humana.

REFERENCES

- Ânovič Sakrat 2002. *Ne žal' pražytaga* [I regret nothing in my life]. Białystok, Belaruskae litarnurnae ab`âdnanne "Belaveža". (In Belarusian)
- Ânovič Sakrat. 2003. *Pad znakami Arla i Pagoni* [Under the Banners of the Eagle and the Pahonia]. Krynki, Villa Sokrates. (In Belarusian)
- Białokozowicz Bazyli. 1998. *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe*. "Termoplie" no 1, pp. 19–27. (In Polish)
- Białokozowicz Bazyli. 2004. *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe, styki i kresy jako problem badawczy*. In: *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe*. Vol. 1: *Literatura i kultura*. Ed. Białokozowicz B. Olsztyn, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, pp. 24–47. (In Polish)
- Bereza Henryk. 1972. *Zwiazki naturalne. Szkice literackie*. Warsaw, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. (In Polish)
- Bujnicki Tadeusz. 2014. *Na pograniczach, kresach i poza granicami*. Eds Siedlecki M. i Zabielski Ł., Białystok, Uniwersytet w Białymstoku. (In Polish)
- Čykvin Ân. 2005. *Rabić' svaë (Z Ânam Čykvinym gutaryc' Sakrat Ânovič)* [Doing my job. Sokrat Janowicz talks to Jan Czykwin]. In: Čykvin Ân. 2005. *Pa pryzvanni i abavâzku. Literaturno-krytyčnyâ artykuly* [By vocation and by duty. Literary-critical articles]. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, pp. 231–236. (In Belarusian)
- Danił'čyk Aksana. 2018. *Tradycyî zahodnebelaruskaj paëziî i tvorčasc' Nadzei Artymovič* [Traditions of West Belarusian poetry and works of Nadzieya Artymowicz]. "Białorutenistyka Białostocka" no 10, pp. 127–140. (In Belarusian)
- Dąbrowicz Elżbieta. 2012. "Ziemia przechodów". *Migracje i kultury lokalne w piśmiennictwie polskim XIX–XX w. Ekskurs*. In: *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Eds Mikołajczak M., Rybicka E. Cracow, Universitas, pp. 51–63. (In Polish)
- Dąbrowska-Partyka Maria. 2004. *Literatura pogranicza. Pogranicza literatury*. Cracow, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. (In Polish)
- Dzieje literatur europejskich*. 1989. Ed. Floryan W. Warsaw, PWN. (In Polish)
- Historia Białorusinów Podlasia*. 2016. Eds Chomik P., Głogowska H., Iwaniuk S., Łatyszonek O., Mironowicz E., Misiuk Z., Siemianczuk H. Białystok, Białoruskie Towarzystwo Historyczne. (In Polish)
- Historia województwa podlaskiego*. Available at: https://www.wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/region/historia/ (Accessed 2 December 2019). (In Polish)
- Janowicz Sokrat. 1984. *Proza autobiograficzna*. In: Zygmunt Trziszka. *Korzenie plebejusza*. Warsaw, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. (In Polish)
- Janowicz Sokrat. 2001. *Z Księgi Podlasia. Białoruska mniejszość narodowa w Polsce*. Łomża, "Stopka". (In Polish)
- Janowicz Sokrat. 2002. *Zderzenie wielu światów, czyli Kresy białoruskie w latach 1939–1953*. In: *Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodniej Rzeczypospolitej*. Ed. Jasiewicz K. Warsaw, Instytut Studiów Politycznych PAN. (In Polish)
- Kalinowski Daniel. 2012. *Kaszuby a badania postkolonialne*. In: *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Eds Mikołajczak M., Rybicka E. Cracow, Universitas, pp. 115–134. (In Polish)
- Kolecnik Volodimir. 1994. *Bližost' dal'nego* [Proximity to the distant one]. "Nëman" no 11. (In Belarusian)
- Konan Uladzimir. 1997. *Byccë i čas u lüstèrku paëziî (Natatki pra Tvorčasc' Âna Čykvina)* [Existence and Time in the mirror of poetry. Notes about Jan Czykwin's work.]. In: Čykvin Ân. *Dalëkiâ*

- i blizkiâ* [The far and the near people]. Białystok, Białoruskie Stowarzyszenie Literackie “Białowieża”, pp. 185–196. (In Belarusian)
- Konan Uladzimir. 2000. *Belaâ veža litaratury* [The White Tower of Literature]. In: *Belaruskîâ pîs'mennikî Pol'sčy. Drugaâ palova XX stagoddzâ* [Belarusian writers of Poland. Second half of the 20th century]. Ukl. Čykvîn Â., Prad. Konan U. Minsk, Belaruskî knigazbor, pp. 3–10. (In Belarusian)
- Konończuk Elżbieta. 2000. *Literatura i pamięć na pograniczu kultur*. Białystok, Towarzystwo Literackie. (In Polish)
- Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia*. 2016. Vol. 1: *Opis socjolingwistyczny regionu na tle uwarunkowań historycznych*. Eds Barszczewska N., Timoszuk M., Warsaw, Uniwersytet Warszawski. (In Polish)
- Łatyszonek Oleg, Mironowicz Eugeniusz. 2003. *Historia Białorusi od połowy XVIII do końca XX wieku*. Białystok, Związek Białoruski w RP. (In Polish)
- Łatyszonek Oleg. 2006. *Od Rusinów Białych do Białorusinów. Źródół białoruskiej idei narodowej*. Białystok, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. (In Polish)
- Nasze tysiąc lat. Z Sokratem Janowiczem rozmawia Jerzy Chmielewski*. 2000. Białystok, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich w Polsce. (In Polish)
- Ojczyść. Białoruskie ślady i znaki*. 2001. Ed. Traba R. Olsztyn, WK „Borussia”. (In Polish)
- Olbrýs Wojciech. 1983. *Sokrat Janowicz – pisarz regionalny*. “Kontrasty” no 8. (In Polish)
- Ramančuk Anatol'. 2000. *Garyc'maâ svâča. Tvorčaa indyvidual'nasc' Ana Čykvîna* [My candle is burning. Creative individuality of Jan Czykwin]. Białystok, Belaruskae litaraturnae ab'âdnanne “Belaveža”. (In Belarusian)
- Region a tożsamości transgraniczne. Literatura. Miejsca. Translokacje*. 2016. Eds Zawadzka D., Mikołajczak M., Sawicka-Mierzyńska K., Cracow, Universitas, pp. 5–19. (In Polish)
- Rubleŭskaâ Lúdmila. 1998. *Belaruskî mîf âk vobraz nacyi ŭ belastockaj paëziî 80–90-h gadoŭ* [Belarusian myth as a picture of the nation in Białystok poetry of the 80's – 90's]. “Têrmapily” no 1, pp. 35–44. (In Belarusian)
- Run'*. 1959. [Sward] Białystok, Belaruskae Gramadska-Kul'turnae Tavarystva. (In Belarusian)
- Sádnëŭ Majsej. 1994. *Maseeva kniga* [Book of Mojsiej]. Minsk, Mastackaâ litaratura. (In Belarusian)
- Sawicka-Mierzyńska Katarzyna. 2018. *Poruszyć miejsce. Obraz Białegostoku w twórczości Sokrata Janowicza i Ignacego Karpowicza*. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku. (In Polish)
- Shyrin Akiner. 1982. *Sučasnyja bielaruskija piśmieńniki u Pol'sčy* [Contemporary Belarusian writers in Poland]. Białystok, Miejski Dom Kultury w Białymstoku. (In Belarusian)
- Sidarëvič Anatol'. 2003. *Stagoddze paëziî. Slova rëdaktara* [The Century of Poetry. Foreword from the editor]. In: Skobla Mihas'. *Krasa i sila. Antalogiâ belaruskaj paëziî XX stagoddzâ* [Beauty and strength. Anthology of Belarusian poetry of the 20th century]. Minsk, Limarus. (In Belarusian)
- Sin'kova Lúdmila. 2010. *Z lûboŭiŭ da Krasy: belarusaznaŭčyâ dasledavanni Ana Čykvîna* [With love for beauty: Belarusian studies of Jan Czykwin]. In: *Literatury Wschodniosłowiańskie. Z najnowszych badań*. Ed. Twaranowicz H. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, pp. 7–17. (In Belarusian)
- Sin'kova Lúdmila. 2018. *Pafas tvorčasci “belavežcaŭ” u situacyi belarуска-pol'skaga pamežža* [The pathos of creativity in the situation of the Belarusian-Polish borderline]. “Białorutenistyka Białostocka” no 10, pp. 25–35. (In Belarusian)
- Siwek Beata. 2014. *Ojczyzna duża i mała. Poeci białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego “Białowieża” wobec problematyki ojczyźnianej*. Lublin, KUL. (In Polish)
- Smaszcz Waldemar. 1990. *Białostockie środowisko literackie*. In: *Zbliżenia. Portrety białostockich pisarzy*. Eds Czykwin J., Legutko G., Siniakowicz W., Smaszcz W. Białystok: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego w Białymstoku, pp. 5–17. (In Polish)
- Sokrat Janowicz. Pisarz transgraniczny. Studia. Wspomnienia. Materiały*. 2014. Eds Charytoniuk-Michej G., Sawicka-Mierzyńska K., Zawadzka D. Białystok, Trans Humana. (In Polish)

- Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*. 2014. Eds Zielińska M., Trzop B. Zielona Góra, Lubuskie Towarzystwo Naukowe. (In Polish)
- Tvaranovič Galina. 2005. *Pad nebam Ajčyny. Litaraturna-krytyčnyâ artykuly* [Under the sky of homeland. Literary-critical articles]. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku. (In Belarusian)
- Tvaranovič Galina. 2012. *Pry bramah Radzimy. Litaraturnae ab`âdnanne "Belaveža": stanaŭlenne, prablemy, asoby* [At the Gates of the Homeland. the Belarusian Literature Association "Belaveža". The development. The persona. problem]. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, pp. 10–220. (In Belarusian)
- Tvaranovič Galina. 2019. *Gramadska-sacyâl'nyî nacyânal'na-kul'turny fenomen litaraturnaga ab`âdnannâ "Belaveža"* [The socio-social and national-cultural phenomenon of the association "Białowieża"]. "Acta Albaruthenica" no 19, pp. 67–75. (In Belarusian)
- Tyčka Galina. 2015. *Nacyânal'nae. Indyvidual'nae. Agul'načalavečae* [National. Individual. Universal]. Białystok, Belaruskae litaraturnae ab`âdnanne "Belaveža". (In Belarusian)
- Valkavycki Georgij. 1991. *Viry. Natatki rëdaktara* [Swirls. Editor's notes]. Białystok, Belaruskae litaraturnae ab`âdnanne "Belaveža". (In Belarusian)
- Zajas Krzysztof. 2002. *Widnokresy literatury*. In: *Na pograniczach literatury*. Eds Fazan J., Zajas K., Cracow, Universitas. (In Polish)
- Zaniewska Teresa. 1992. *Podróż daremna. Szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce*. Białystok, Białoruskie Stowarzyszenie Literackie "Białowieża". (In Polish)
- Zaniewska Teresa. 1997. *Strażnicy pamięci. Poezja białoruska w Polsce po roku 1956*. Białystok, Trans Humana. (In Polish)
- Žuk ĩgar. 2001. *"Macerykovyâ" i "fonavyâ" faktary ũ litaraturna-kul'turnaj situacyi belaruskaga pamežža* [Native and contextual factors in the literary and cultural situation of the Belarusian borderland]. In: *Na ślâhu da praŭdy* [On the way to truth]. "Acta Albaruthenica" no 2. Minsk, Belaruskij kniğazbor. (In Belarusian)